

Специфіка еколого-натуралістичної діяльності в Закарпатському регіоні

Олександр ГЕРЕВИЧ,

директор Закарпатського обласного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді, заслужений працівник освіти України

Нині непросто привернути увагу школярів до свідомого вивчення, засвоєння і дотримання в повсякденному житті законів та суспільних норм щодо збереження природи, тваринного і рослинного світу, залучити їх до активних дій з метою допомоги лісовим, водним господарствам у пошуку та впорядкуванні джерел, прибиранні берегів водойм, узбіч доріг, лісу, підгодівлі взимку звірів і птахів тощо, пропаганди дбайливого, екологічно грамотного природокористування. Серед причин, які зумовлюють таку ситуацію, – непрестижність професій, пов'язаних із фізичною працею, зокрема у сільськогосподарському виробництві та лісовій галузі; зневіра більшості людей у власних можливостях позитивно вплинути на стан навколишнього середовища, оскільки щоденно спостерігаються приклади негативного впливу на довкілля; нерозуміння й несприйняття як дорослими, так і дітьми факту залежності добробуту, здоров'я кожної людини та економічного розвитку держави від стану навколишнього природного середовища, енергетичних ресурсів, абіотичних (неживих) і біотичних (живих) складових довкілля.

Звичайно, неможливо всім бути біологами, обирати професії, пов'язані із вивченням, дослідженням і охороною природи. Та у ставленні до навколишньої природи всі повинні нести однакову відповідальність. Адже всі ми щоденно впливаємо на стан навколишнього природного середовища і доля природи залежить від кожного з нас.

Сукупна людська діяльність, так званий антропогенний чинник, сьогодні є найпотужнішою складовою тиску на довкілля, що впливає на природні процеси – кліматоутворення, зміну ландшафтів, окремих біотопів, кількісного і якісного складу рослинних і тваринних популяцій, іноді й цілих біологічних видів, абіотичних компонентів ценозів – більше, ніж такі природні явища, як вулкани,

землетруси, грози, блискавки, повені, засухи, різкі перепади температур тощо.

Така реальність потребує глибокого аналізу наслідків природокористування, аналітичного, виваженого, науково обґрунтованого підходу до будь-якого втручання людини у механізм функціонування живої природи та зобов'язує суспільство не формально, а відповідально поставитися до екологічної просвіти населення. Тобто необхідна програма конкретних теоретичних і практичних дій, спрямованих на вивчення, дослідження, охорону, відновлення (ренатуралізацію ландшафтів, ревіталізацію втрачених біотопів) та примноження природних ресурсів.

У багатьох країнах світу, відчувши на собі гіркі наслідки екологічних катаклізмів, розробляють і впроваджують програми збереження навколишнього природного середовища і раціонального використання біоресурсів, відвернення масштабних екологічних лих. Водночас велику увагу приділяють якійсь освіті і вихованню молоді. В цих країнах успішно реалізують програми формування в дітей з раннього віку стійких переконань щодо екологічно грамотного, взаємовигідного співіснування суспільства із живим світом, закріплення у свідомості кожного громадянина принципів збалансованого, гармонійного природокористування та особистої відповідальності за належний стан довкілля.

І в нашій країні сьогодні також вимагає піднесення на якісно новий, вищий щабель значущості екологічної освіченості та культури кожного громадянина щодо дбайливого природокористування та охорони довкілля, незалежно від віку, статі, професії, соціального стану.

Це розуміють педагогічні колективи позашкільних еколого-натуралістичних закладів Закарпаття. У своїй діяльності вони реалізують вимоги законів України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», Положення «Про еколого-натуралістичні навчально-виховні заклади» та Концепції екологічної освіти в Україні. Сьогодні в розпорядженні позашкільних навчальних закладів – навчально-методичні кабінети, дослідні земельні ділянки, куточки живої природи, дендропарки, сади, виноградники, ягідники, навчально-декоративні водойми, оранжереї, теплиці, юннатівські пасіки, крільчатники, клуби, природоохоронні секції тощо. А розпочиналося

все в жовтні 1946 року, коли в м. Ужгороді було відкрито обласну станцію юних натуралістів. Згодом, у період із 1958 по 1987 роки, в області створено ще шість районних станцій юннатів.

Багато вчителів біології, географії, хімії з великим ентузіазмом долучалися до цікавого і змістовного юннатівського руху. Деякі педагоги перейшли працювати безпосередньо на станції юннатів, інші – у своїх школах впроваджували натуралістичну діяльність як корисну й ефективну форму позаурочної роботи з учнівською молоддю.

З часом більшість позашкільних натуралістичних закладів області було реорганізовано в еколого-натуралістичні центри учнівської молоді. Поряд із традиційними формами роботи з'явилися нові, спрямовані на поглиблене вивчення законів природи, проведення практичної дослідницької, експериментальної й виробничої сільськогосподарської діяльності з урахуванням сучасних науково обґрунтованих вимог екологічно грамотного природокористування.

У навчально-виховний компонент майже всіх навчальних закладів області введено предмети «Охорона природи», «Валеологія», факультативи й гуртки екологічного спрямування. Зростає кількість еколого-натуралістичних гуртків і учнів, залучених до занять у них.

Так, станом на ювілейний, 85-й рік розвитку юннатівського руху в Україні у Закарпатській області діють шість еколого-натуралістичних закладів:

- обласний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді в м. Ужгороді та дві його філії – натуралістичні бази «Нарцис» у м. Хусті та «Едельвейс» у с. Лазещина Рахівського району (у 64 гуртках 18-ти натуралістичних профілів займаються 1035 юннатів, працюють 28 педагогів);

- Мукачівський міський еколого-натуралістичний центр (38 гуртків 11-ти профілів, 756 учнів, 11 педагогів);

- Виноградівський районний екоцентр (50 гуртків 19-ти профілів, 751 учень, 18 педагогів);

- Тячівський районний екоцентр у смт Буштино (85 гуртків 18-ти профілів, 1320 учнів, 29 педагогів);

- Міжгірська районна станція юних натуралістів (52 гуртки 28-ми профілів, 750 учнів, 16 педагогів);

- Хустська районна станція юннатів (56 гуртків 18-ти профілів, 840 учнів, 17 педагогів).

Окрім цього, у районах області, де немає окремих еколого-натуралістичних закладів, діє ще 131 гурток при школах, будинках дитячої творчості, Ужгородському палаці дітей та юнацтва. Разом – це 391 гурток 28-ми натуралістичних профілів, в яких навчаються 6084 учні.

Із діючих в області до 1990 року 63 шкільних лісництв на вересень 2009 року вже відновлено діяльність 35-ти. Приємно, що зацікавленість у подальшому збільшенні їх кількості виявляють і навчальні заклади, і керівники лісових господарств. Відрадно також те, що в області спостерігається тенденція з відновлення, реорганізації, реформування міських

і районних осередків Українського товариства охорони природи. Це сприяє створенню нових первинних педагогічних організацій та мережі юнацьких секцій ТОП.

Учителі й учні шкіл, вихованці природоохоронних товариств, педагоги і юннати еколого-натуралістичних закладів Закарпаття, члени різноманітних учнівських об'єднань активно беруть участь в освітніх та природоохоронних заходах, ініційованих Указами Президента України, Міністерством освіти і науки України, Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді, обласним управлінням освіти і науки. Зокрема, в акціях: «Майбутнє лісу у твоїх руках», «Зелений паросток майбутнього», «Зелені толоки», «Мій рідний край – моя земля», «Вчимося заповідати», «Джміль та бджілка», «В об'єктиві натураліста»; всеукраїнських конкурсах екологічних агітбригад; виставках: «Новорічний подарунок», «Хліб – усьому голова» тощо.

Варто зазначити, що на специфіку натуралістичної роботи на Закарпатті впливають природно-географічні, історико-етнографічні, культурні і соціально-адміністративні відмінності цього краю. Так, дві третини території області – це вкриті лісами і полонинами гори та пагорби, схили яких рясніють садами і виноградниками. Низовинні території вже значною мірою урбанізовані і продовжують забудовуватися. Земель, придатних для сільськогосподарського використання, небагато, ґрунти важкі для обробітки. Проте тут щільна гідромережа (9427 річок), є високогірні й низинні озера, природні та штучні ставки, в яких розводять реофільних (форель) та лімнофільних (коропи, карасі амури, товстолобики) риб. Значний бальнеологічний потенціал – термальні і солоні води (ропи), понад 700 джерел, в тому числі й мінеральних, а також унікальні природні комплекси – найвищі гори Українських Карпат Говерла, Петрос, Піп-Іван, високогірні озера Синевир, Несамовите, водоспади Шипот та Гукливий, низинний рефугіум «Долина нарцисів», букові праліси, Карпатський біосферний заповідник, національні природні парки «Синевир» і «Зачарована долина» та багато інших перлин природи, що становлять 12,7% території природно-заповідного фонду. Все це, а також прикордонне сусідство із чотирма державами – Польщею, Угорщиною, Словаччиною та Румунією – зумовили спрямування позашкільного навчального процесу на оволодіння юними натуралістами професіями, пов'язаними із веденням лісового, водного господарств, садівництва, скотарства, бджільництва, природоохоронної і рекреаційно-туристичної діяльності.

Тому поряд із основною і традиційною для всієї України позашкільною педагогічною діяльністю – організацією гуртків, клубів, секцій, проведенням семінарів, нарад, наданням методичної та практичної допомоги навчальним закладам у дослідницькій та природоохоронній роботі – педагоги еколого-натуралістичних закладів Закарпаття:

- підтримують зв'язки з українськими та зарубіжними навчальними закладами і екологічними організаціями, беруть участь у міжнародних проектах, всеукраїнських, обласних конференціях, симпозиумах;

- організують і проводять із партнерами спільні екологічні конкурси, свята із відзначення «зелених дат», виставки, практичні природоохоронні акції з очистки і впорядкування територій, посадки дерев, кущів, створення екологічно значущих, грамотних у біологічному аспекті та привабливих ландшафтів на своїх територіях, а також у прилеглих парках, скверах, інших зелених зонах;

- організують еколого-освітні наметові табори, проводять комплексні експедиції, краєзнавчі подорожі, конгрес-тури по Закарпаттю з юннатами, а також педагогами й учнівською молоддю України та зарубіжжя;

- розробляють і впроваджують маршрути екологічного (зеленого) туризму для розширення наукового і культурного світогляду молоді;

- співпрацюють із Закарпатським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, проводячи на своїй базі окремі теоретичні години і практичні заняття зі слухачами курсів підвищення кваліфікації, Ужгородським національним та Закарпатським державним університетами, забезпечуючи педагогічну практику їхнім студентам, пропагують через засоби масової інформації – пресу, радіо, телебачення, «зелені видавництва» та екологічні відеостудії – екологічні основи природокористування;

- беруть участь у короткочасних та довготривалих грантових природоохоронних проектах, створивши при ЗОЕНЦУМ екологічне об'єднання педагогів «Еко-Екс», що діє з 1994 року як осередок обласної організації Українського товариства охорони природи, а при Міжгірській райЕНЦ – дитячий екологічний клуб «Паросток».

За пропозицією керівництва української громадської організації ІСАР «Єднання» Закарпатський облЕНЦУМ став членом цієї мережі, координатором діяльності екологічних неурядових організацій (НУО) в Івано-Франківській, Чернівецькій і Закарпатській областях. У 2000 році за фінансової підтримки фонду Ч.С. Мотта через ІСАР «Єднання» реалізовано проект «Діти за врятування рідного краю», у рамках якого проведено обласний конкурс екологічних агітбригад, виставку дитячих малюнків. За результатами заходу видано брошуру.

У 2001 році в рамках виконання програми ІСАР «Єднання» «Екологічний шлях у майбутнє» реалізовано проект «Молодь проти паводків». Проведено обласний екологічний наметовий табір, розчистку після паводку території парку «Боздоський», висадку алей кипариса болотного, гінкго дволопатевого, магнолій. Результати цих заходів було висвітлено у буклеті та в двох телепередачах.

Навчально-виховна, просвітницька і практична природоохоронна діяльність педагогів ЗОЕНЦУМ

сприяла подальшій співпраці з іншими навчальними закладами, екологічними НУО, міжнародними організаціями і фондами, участі в короткочасних та довготривалих екологічних проектах:

- 1999 р. – проект «Гармонія» (США);

- 1999–2000 рр. – партнерство у програмі «Дослідження і врятування річок басейну Дунаю» (фінансова підтримка проектного офісу WWF, м. Одеса);

- 2001 р. – еколого-краєзнавча експедиція «Невицький замок» (Карпатський фонд «СФ»);

- 2002–2003 рр. – «Менеджмент Тиси і сталий розвиток» (Італія, Угорщина, Україна) (програма Taxis);

- 2004 р. – створення відеофільму «Юні лісівники Карпат» («Зелена студія», м. Дніпропетровськ; Карпатський фонд);

- 2005–2006 рр. – «Прогнозування паводків, розробка спільних протипаводкових заходів» (Україна, Угорщина; програма «Interreg» Taxis);

- 2006 р. – створення відеофільму «Доля природи залежить і від нас» та буклету «Зелений паросток майбутнього» (Фонд охорони природи);

- 2007 р. – проект співпраці прикордонних країн – Угорщини, України, Словаччини. Програма «Екологічна школа в природі». Здійснено навчання трьох груп юннатів ЗОЕНЦУМ та студентів УжНУ в молодіжному екологічному таборі «Regetovka» (програма Taxis);

- 2008–2009 рр. – проект «Добросусідство у сфері науки, освіти, охорони природи», програма «Po stopách Herkula» («Слідами Геракла»), творчий обмін педагогами і юннатами ЗОЕНЦУМ, Хустської філії (45 осіб) та Словацької дитячої екологічної організації «Fenix Snina».

Педагоги ЗОЕНЦУМ та екологічного об'єднання «Еко-Екс» – учасники міжнародних і всеукраїнських конференцій, робочих фахових зустрічей з обміну досвідом, що проводилися з ініціативи НЕНЦ та закордонних природоохоронних організацій в Білорусії, Росії (АР Карелія, Санкт-Петербург), Італії, Румунії, Угорщині, Словаччині, Польщі і Україні (містах Києві, Івано-Франківську, Чернівцях, Хмельницькому, Харкові, Львові, Дніпропетровську, Житомирі, Тернополі, Миколаєві, Сумах, Рахові, Ужгороді). Методичні розробки, інформація щодо проведення тематичних заходів, виконаної практичної природоохоронної діяльності друкувалися в підсумкових виданнях конференцій, в природоохоронних газетах і журналах; виступи педагогів щодо висвітлення власного досвіду роботи демонструвалися по телебаченню, звучали в радіопередачах.

Так рік у рік, крок за кроком, як і в інших позашкільних навчальних закладах України, примножуються здобутки позашкільників Закарпаття. Вдосконалюються форми і методи педагогічної і громадської природоохоронної діяльності. Зростає довіра до наших закладів серед владних структур, державних і громадських природоохоронних організацій, шириться коло партнерів. Багато вихованців-юнатів стають активними охоронцями природи.

За участь у практичній природоохоронній діяльності, високі здобутки в екологічній освіті та вихованні, просвіті та пропаганді педагоги ЗОЕНЦУМ неодноразово нагороджувалися грамотами й призами, а діяльність закладу схвально відзначалася у виступах доповідачів на багатьох екологічних форумах.

Педагогічні працівники ЗОЕНЦУМ планують і надалі здійснювати важливу багатогранну натуралістичну, еколого-просвітницьку діяльність та практичну природоохоронну роботу; вдосконалювати навчально-виховний процес, методичну, видавничу діяльність, продовжуючи видавати «Бібліотечку позашкільника», буклети, ліфлети, матеріали яких ознайомлюють з творчими доробками педагогів та популяризують юннатівський рух; поліпшувати започатковані ними виїзні форми роботи польових практик, обласних таборів «Птах року» та «Юннат», Всеукраїнського табору-експедиції «Ойкос», еколого-краєзнавчих автобусних, піших, водних подорожей, конгрес-турів з обміну досвідом роботи «Педагогам і юннатам про Карпати» та «Педагогічний досвід: практика і перспективи».

Покладають надію і на подальшу співпрацю із Закарпатською держтелерадіокомпанією, зокрема треба відзначити користь і змістовність діяльності дитячої екологічної відеостудії «Дивосвіт».

Аналізуючи досягнуте в минулому, підсумовуючи внесок педагогів-позашкільників Закарпаття у розвиток юннатівського руху в Україні, хочеться до землі вклонитися і ще раз подякувати всім, хто стояв біля витоків натуралістичного, дослідницького, природоохоронного і трудового виховання учнівської молоді, хто в непрості часи не покинув освітянської ниви. І віриться, що завжди серед учених, педагогів, лісівників, спеціалістів агропромислових господарств, природоохоронців області будуть ті, хто розумом, знаннями, власним досвідом і надалі щедро ділитиметься з учнями. Надзвичайно важливо, з яким екологічним багажем учорашній школяр увійде в доросле життя, адже його діяльність дедалі вагомніше впливатиме на навколишнє природне середовище, а іноді стане й вирішальним антропогенним чинником, від якого залежатиме – бути чи не бути завтра цьому лісу, річці, чистому повітрю, жити чи зникнути людині й життю на планеті взагалі.

Тож нехай 85-річний ювілей юннатівського руху в Україні додасть нам усім наснаги, хай міцніше й поширюється він серед молоді третього тисячоліття, щоб зростала кількість свідомих, активних громадян, від яких залежатиме в майбутньому стан довкілля в кожному куточку нашої країни.

Виховання екологічної культури молоді: пошук науково-методичних підходів

Ольга ДРАГОМИРЕЦЬКА,

директор Вінницької обласної станції юних натуралістів, заслужений працівник освіти України

Головною метою позашкільної освіти є створення умов для самоствердження та творчої реалізації молоді, виховання покоління, здатного ефективно працювати, оберігати і примножувати суспільні цінності та дбайливо ставитися до довкілля. Наше майбутнє нерозривно пов'язане з навколишнім середовищем, а оздоровити і підтримувати його на рівні світових стандартів може лише людина високої екологічної культури, яка усвідомлює, що вона є органічною частинкою природи.

Особлива роль у вихованні екологічно свідомої молоді належить навчальним закладам. Формуючи екологічну культуру дітей, школа вже сьогодні визначає характер відносин, які складуться між людиною і природою в майбутньому. Дієвим засобом природоохоронної роботи та екологічного виховання школярів на сьогодні є масові натуралістичні заходи, в яких учні беруть активну участь.

Одним із головних напрямів виховання молоді є еколого-натуралістична, природоохоронна, дослідницька діяльність, яку у Вінницькій області

здійснюють п'ять станцій юннатів – у м. Вінниці, м. Бершаді, смт Чечельнику, м. Гнівані, м. Тульчині, екологічні відділи при центрах та будинках школярів у м. Барі, смт Чернівцях, смт Томашполі, с. Уланові Хмільницького району та натуралістичні гуртки, громадські об'єднання у школах області.

Координує цю діяльність на Вінниччині творчий колектив Вінницької обласної станції юних натуралістів. Основні напрями роботи облСЮН: екологічна освіта, охорона природи, трудове виховання і навчання на навчально-дослідних земельних